

MROZ (127) *sb m*

-z (61), -s (3), -sz (2).

mróz (10), mroz (1); mróz : mroz *Mącz* (6 : 1); mroz- (17), mróz- (1); mroz- : mróz- *Mącz* (5 : 1).
sg *N* mróz (54). ◊ *G* mrozu (12). ◊ *A* mróz (12). ◊ *I* mrozem (14); -em (4), -(e)m (10). ◊ *L* mrozie (12). ◊ *V* mrozie (1). ◊ *pl N* mrozy (12). ◊ *G* mrozów (3); -ów (1), -(o)w (2). ◊ *A* mrozy (7).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Temperatura, przy której woda staje się lodem; zimno, dotkliwy chłód; gelu Murm, Mymer*¹, *BartBydg, Mącz, Cn; algor Mącz, Calep; frigor Mącz (120) : Mymer*¹ 4; GRudnia ostrzegay głowy fwey od mrozow *FalZioł* V 49, III 13c, V 55; Mroz iest wśufzyciel, wśitkich zioł związanie ziemie, moft wod. *BielŻyw* 136; Nazaiutrz nowe⁸⁰ lata od rana był mroz y iałno do poł dnia *LudWieś* B2v; *RejKup* r6v, cc5; *RejZwierz* 87v; Dwá miefiącá/ to iest/ Styczniá y Lutego/ tákie ciepło było iż lády kwitnęły/ trawy wielkie były/ ptacy sie łagli/ potym Márcá były záfię mrozy iż to wśytko pośzło. *BielKron* 399; Tegoż roku byłá wielka z nieurody drogość/ zboż á iáryzn po wśytkiey Polśce/ z mrozow ktore ítały áż do Swiątek od Márcá *BielKron* 419; *Mącz* 1a, 7a, 10a, 137a, b (11); *RejAp* 78v; *ModrzBaz* 110; y którym słoneczny Promiēń doymuie/ y którym mróz wieczny. *KochPs* 72; Mrozem winnice więdły/ mrozem lády mářly. *KochPs* 117; *KochTr* 23; które [morze] dziś mrozy lodem vgruntuia/ Iutro wiátry ízalóné żetrá y zwoiuiá. *KochPam* 83; *GostGosp* 106; *GrabowSet* O4, Yv; Wodá mrozem więta, álbo śnieg od wiátru *CiekPotr* 51, 65.

W połączeniach szeregowych (3): Máieftat twoy przeniknął przez cztery brany ogniŃte/ z trzęłieniem ziemie/ z wiátre/ y z mrozem [et terrae motus et spiritus et gelu] *BibRadz* 4.*Esdr* 3/19; *Mącz* 243d; *OrzJan* 48.

W przeciwstawieniu: »upalenie słoneczne ... mroz« (1): We dniu ćierpiał vpalenie słoneczne/ á w nocy mroz [In die confumebat me aestus et glacies in nocte; we dnie y w nocy ćierpiałem goráco y zimno *WujBib*] *BibRadz* *Gen* 31/40.

W charakterystycznych połączeniach: mrozem mrzeć, więdnąc (o sadach i winnicach), zwyciężony; od mrozu opatrzeć, ziębnąć.

Przysłowie: bo káżdá rzec/ która fię prześili/ vpáść muśi/ po gwałtownym mrozie/ połpolicie bywa odmięcz *GórnRozm* B3v.

Frazy: »mroz ciśnie (a. ściska), mrozy przycisną« (2 : 1): *March*³ X; Zać go iedná nędzá gnábi Mroz ćifnie/ w brzuchu przemiera *RejRozpr* H2; *RejZwierz* 244v.

»mroz (uderzy)« [na kogo, na co] (1 : 2): A gdy nań mroz tedy wnet bárzo rad łeb kryie. *RejFig* Bbv; Mrozy vdrezá [!] na tve nágie ćiało *ProtStoj* Ev; *HistLan* F5v.

»kości mroz przenika« (1): gdy iuś krew fię w nich z śiádałá/ gdy zębámi íczczegotáli/ żyły fię kurczyły/ á kóści mroz przenikał *SkarŻyw* 207.

»mrozem wynidzie« = będzie mrožno, będą panowały mrozy (1): Bárzo nam iákoś [zima] groži/ bo ptak gorá idzye/ Pewnie áż do poł poftu/ mrozem nam wynidzye. *RejZwierz* 138.

Wyrażenia: »mroz ciężki« = *frigorum vis Mącz* [szyk 2 : 1] (3): *Mącz* 160c; Mrozy o świętym Ianie tám ćiężkie bywáią *KmitaSpit* C3. Cf »w mrozy ćiężkie«.

»mroz gwałtowny« (3): *KochFr* 88; Nie odfrólzą zbytecznym ogniem zaráżone Kupcá kráie chciwego: áni przeládzoné Mrozem gwałtownym polá *KochPieś* 2. *Cf Przysłowie*.

»mrozu odwilżenie (a. odelżenie)« = *ocieplenie* [szyk 2 : 2] (4): Mrozu odwilżenie: ale na powietrzu zachmurzen. *FalZioł* V 55, V 55, 55v [2 r.].

»mroz okrutny, srogi« = *frigorum vis, intentissimum frigus* *Mącz* [szyk 2 : 2] (2 : 2): *Mącz* 160c, 445b; Co mnimalż téy przygody nagléy zá przyczyná? Ani to mrozów/ áni wiátrów frogich winá *KochFr* 94; w ten czás z mrozem frogim/ Wízytki człónki martwieią żeglarzóm vbogim. *KochPhaen* 11.

»ostrzy mroz« (1): gdy [zimo niezyczliwa] fwymi Ostry mroz wożíc poczniefz wiátry gniewliwymi. *WitosłLut* A5.

»trzaskający mroz« = *algor Calep* [szyk 2 : 1] (3): *WisznTr* 32: *Calep* 51b; ieft wiátr popędliwy y [mr]ożny/ ktory twárdá żimę y trzáfkaiące mrozy pobud[za]. *KlonFlis* A4v.

»mroz wieczny« (1): Pułzcze/ od Kárytánfkich gor do pułnocnego Brzegu/ gdzie morze gnuśne od mrozu wiecznego. *KlonŻal* A3v.

»wielki (a. na(j)więtszy) mroz« = *intentissimum frigus* *Mącz* [szyk 10 : 3] (13): *BierEz* R3v; Zimie mroz wielki dzialá: gdy fie złączy z miefiące^m. *FalZioł* V 56; *GlabGad* C7; *LudWieś* Bv; *BielKron* 408v, 465; Summa hyeme, W pośród żimy/ gdy naywiętsze mrozy były. *Mącz* 432a, 445b; *HistRzym* 116; *Strum* N4. *Cf* »w wielkie mrozy«, »na wielkim mrozie«.

Szeregi: »mroz i goráco (a. gorácość)« = *calor et gelu* *Vulg*; *calor et glacies* *PolAnt* [szyk 2 : 2] (4): *Leop Bar* 2/25; *KochSat* A2v; *BudBib Bar* 2/22; żeby y mroz/ y goráco łzkodżíc im [zwierzętom] nie mogło *GórnRozm* Nv.

»lod i (a) mroz« = *glacies et gelu* *Vulg* [szyk 1 : 1] (2): *Leop Iob* 38/29; ogniów palić ludzie nieprzełtáli/ Prze mróz gwałtowny/ y prze wieczné lody. *KochFr* 88.

»słońce a mroz« (1): [rycerski człówiek] nie závždy w cieniu leżeć/ ále słońcem á mrozem łkóre fwoię ma hártowác [sole et gelu cutis duranda] *ModrzBaz* 109y.

»śnieg i (albo) mroz; mroz z śniegiem« [szyk 2 : 1] (2; 1): *FalZioł* V 55; *RejWiz* 53v; iż był wielki śnieg y mroz/ przeto ná fankach iechał [król Zygmunt] do Lobzowá przed Krákw *BielKron* 408v.

»mroz, (a, albo, i) zimno (a. zimność)« [szyk 6 : 2] (8): *Murm* 17; *BartBydg* 63b; bowiem ona kraina więtszą część roku zimna á mrozi miewa. *MiechGlab* 90; *BielKron* 294v; *Algor* zimność mróz. *Mącz* 6d, 137b, 160c; Mnieć fye doftanie w izbie przy kominie Siedżieć/ áż ten mróz/ y to zimno minie. *PudłFr* 6.

Wyrażenia przyimkowe: »w mroz(y)« (7): *RejFig* A4v; *RejZwierz* 100v; Woły áby nie przemárzły w mrozy od lodu kiedy noc márznie *GostGosp* 80.

~ *Wyrażenia*: »w mrozy ciężkie« (1): Z tey żemie [z *Nordwegiej*] rybá idzie do Niemiec z rodzáiu ołłow morfkich/ ktorą fułzá w mrozy ciężkie/ zowá tę rybę Niemcy Stokffysz *BielKron* 293v.

»w natęższy mroz« (1): A tu wedle tych włáności złoczyńcy tho Práwo bywa Goráco/ Bo mu więc w natęższy mroz bywa goráco. *GroicPorz* m4v.

»w wielki(e) (a. nawiętszy) mroz(y)« (2): á tak dobrze tho wino pić zimie/ á ktoby iechał na droge w wielkie mrozy. *FalZioł* I 124c; *GostGosp* 34. ~

»na mrozie« (9): kthore [ryby] fułzą [w Islandyjej] ná mrozie á ná wietrze *BielKron* 294v; *RejZwierc* 66.

~ *W przeciwstawieniach*: »na mrozie ... na goręcości słonecznej, na gorącym słońcu« (2): Iáko Murzynowie w Egipcie ná goręcości okrutney łłoneczney ryby fułzą y wędzą/ ták theż ci ná mrozie ryby fułzą y iedzą. *BielKron* 294v; Wieniec poleiowy všmierza bol w głowie/ nieda iey záziębnać ná mrozie/ áni ná gorącym łłoncu zágorzeć *SienLek* 50.

W porównaniach (4): Quia factus sum licut vter in pruina [...] Bomci sie ia łthał iako skorzane wiadro na mrozie *WróbŻółt* 118/83, [oo6]v; *RejPs* 181v; Iuż iáko pies ná mrozye ogon pod fię tuli. *RejWiz* 13v.

Wyrażenie: »na wielkim mrozie« (1): Ryby [*Laponowie*] wędzą álbo fułzą ná wielkim mrozie *BielKron* 294v. ~

W przen (17) : Więć y oni pánowie co w tych łciánach [*pałaców*] łiedzą/ Kiedy ie mroz powárzy áni łámi wzwiedzą *RejZwierc* 270, 25; (*nagł*) *Leništvo*. (-) [...] Mrozie: prze ktory/ Duch/ łmiáłości zbywa *GrabowSet* G; *RybGęśli* B4.

Frazy: »wszędę [za kim] mroz« = *ktoś ma wszędzie kłopoty, niewygody* (1): Ano włfedy zá tobą mroz Szkápa vłtał złámał sie woz Ano więc zá łfyię kápíe Iełć niemálz co oney łzkápíe *RejRozpr* F2v.

»[kogo] mroz ciśnie« (1): y tym wždy iuż nie ták dziw/ kthore bárzo á częłto mroz á niewola ku ziemi cíłnie *RejZwierc* 267.

»mroz przyrazi« [w tym: *kogo* (6), [*komu*] w głowie (1)] = *mieć kłopot, zmartwienie* (8): Bo sie więc łámá mył kázi Kiedy kogo mroz przyrázi *RejRozpr* I4v; Ale wierz mi kiedy cie tákí mroz przyrázi/ Zda mi sie iżci onę buyną mył przekázi. *RejWiz* 168, 92v; Poki iábłká zyelone/ co ma przysć nie dbamy. Aż kiedy mroz przyrázi/ toż teraz biegamy *RejZwierc* 19, 55, 76; *RejZwierc* 225v, 261.

Wyrażenia: »jadowity mroz« (1): á gdziełz tu on nawdzięczniełzy kwiát cnotá á łláchećtwo łłufźnie zákwitnąć może? gdy będzie tym iádowitym mrozem záráżono? *RejZwierc* 64.

»siny, zsiniały mroz« (1 : 1): Słny mroz ku nam kroczy/ á zyczłliwe Láto Precz fię bierze *RybGęśli* B4, B4.

2. *Zamarznięta rosa lub mgła, szron, szadz; lód; gelu Calep, Cn; gelatio, gelicidium Cn* (6) : Z przepułzczenia Bożego bywa dan mroz [*Voluntate Dei dabitur gelu*; Gdy Bóg wieie/ złáda sie lód *WujBib*]/ że łzerokie wody zámarzáią. *BudBib Iob* 37/10; *Calep* 449a, 905b.

W porównaniu (1): Abowiem nádzieiá człowieká niewdzięcznego roztopi fię iáko mroz źimie [*Ingrati enim spes tanquam hyemalis glacies tabescet*]/ á rozplynie fię iáko wodá niczemna. *BibRadz Sap* 16/29.

Fraza: »mrozy trzaskały« (1): Pałáto łerce/ gdy mrozy trzáłkáły/ Ogniem piekielnym/ zewłzład obtoczone *GrabowSet* Ov.

Przen: *Siwy włos, siwizna* (1) : Nam gdy łniegiem włos przypádnię/ Iuż wiołná/ iuż láto minie/ A ten z głowy mróz nie zginie. *KochPieś* 54.

3. *n-pers* (1) :

Zestawienie (1): ysz Ian Mrosz szrasznów barthnyk kszyaszący pvsczey kamyenyeczskyey dal dwye Raczcze myodv dobrego nyephalszywego dany kszyaszaczy *ZapWar* 1507 nr 2015.

Synonimy: **1.** zimno, zimność; **2.** lod, sadź.

Cf [MROZNOŚĆ]

TZ